

KEĎ SA STRETNÉ VEDA A UMENIE

Samostatný vedecký pracovník z Centra fyziky nízkych teplôt Ústavu experimentálnej fyziky SAV v Košiciach RNDr. Jozef Kačmarčík, PhD., patrí medzi najaktívnejších prednášateľov v silnej skupine popularizátorov vedy z tohto ústavu. Bol napríklad členom kolektívu riešiteľov vedecko-popularizačného projektu *Hodina vedy*, ktorý spolu s projektmi *Mikrokozmos*, *Vedecký inkubátor pre žiakov a študentov* získal v roku 2011 Cenu SAV za popularizáciu vedy. Vo svojej vedeckej práci sa venuje predovšetkým skúmaniu supravodivosti, o ktorej často prednáša. Aj za hranicami – u našich južných susedov, medzi krajanmi v mestách Sarvaš a Békešská Čaba.

Za hranice vo dvojici

Za to, že školáci zo Sarvaša dostali možnosť spoznať čaro fyziky, sa paradoxne môžu poďakovať herečke Anikó Vargovej, ktorú televízni diváci poznajú napríklad zo seriálov *Tajné životy*, 1890, *Sestričky*. Osud ju zavial do Košíc, kde sa stala členkou umeleckého súboru *Divadla Thália*. Pred štyrmi rokmi sa po jednom z predstavení zoznámila s vedcom zo SAV.

A. Vargová, rodáčka z Vyšnej Kaloše, je slovenská herečka maďarskej národnosti, ktorá pôsobila aj v Budapešti a hovorí plynule po slovensky i maďarsky. Pravidelne hosťuje v Slovenskom národnostnom divadle – *Cervinus Theater* v Sarvaši na juhovýchode Maďarska. „Pri jednej takejto ceste som sa k Anikó pridal, a keď som zistil, že v Sarvaši je základná škola s vyučovacím jazykom slovenským, ponúkol som riaditeľke Zuzane Nemčokovej hodinu o nízkych teplotách a supravodivosti s experimentmi. Moju ponuku prijala a v septembri 2017 som v knižnici školy pripravil pre siedmakov a ôsmakov popoludnie s množstvom experimentov,“ spomína na začiatky spolupráce J. Kačmarčík.

Skúsená pedagogička rýchlo pochopila, že práve touto cestou možno dosiahnuť zvýšenie záujmu žiakov o vyučovanie a štúdium fyziky. A keďže sama učí práve tento predmet, ujala sa aj funkcie tlmočnice. I keď sarvašskí žiaci nemajú problém so slovenčinou, niektoré odborné výrazy rýchlejšie pochopili po maďarsky. Doktor Kačmarčík predstavil žiakom tajomstvá supravodivosti a perspektívy supravodivého sveta budúcnosti. Pre vysvetlenie laikom – supravodivosť je fyzikálny

jav, pri ktorom materiál stráca elektrický odpor a vytlača zo svojho vnútra magnetické pole. Pod istou kritickou teplotou sa elektróny v supravodiči pospájajú do takzvaných Cooperových párov, ktoré vytvoria koherentne zladený celok a umožnia tak vedenie elektrického prúdu bez akýchkoľvek strát.

Čaro experimentov

Popularizátori vedy vedia, že zárukou úspechu prednášky je množstvo názorných ukážok a experimentov – čím viac to dymí, praská, hýbe sa, mení pohyb, tým rýchlejšie a účinnejšie vzbudia záujem u poslucháčov. A u detí obzvlášť. Absolútne najúspešnejšou názornou pomocou košických „nízkoteplotných“ fyzikov je levitujúci vláčik. Nikdy nechýba na týždňoch vedy a techniky, nociach výskumníkov, vo vedeckých brlohoch a „pricestoval“ aj do Sarvaša.

Po prvej návšteve vlni nasledovala ďalšia. „S nízkymi teplotami úzko súvisí aj vákuum, ďalší pojem, ktorý som sa rozhodol ozrejmiť tamojším školákom. Prednášku o ‚ničom‘ a experimenty s ‚ničím‘ deti zaujali. To ma motivovalo pokračovať,“ hovorí J. Kačmarčík. Pri svojej práci si našiel čas aj na návštevu ďalšej slovenskej školy – Slovenského gymnázia, základnej školy, materskej školy a kolégia v Békešskej Čabe. Jeho riaditeľka Edita Pečeňová tiež privítala možnosť vzbudiť u študentov záujem o fyzikálne javy stretnutím s vedcom zo Slovenska. Popularizovanie tejto vednej disciplíny nadobudlo reálnu podobu vo februári tohto roku, keď J. Kačmarčík stihol pred uzatvorením hraníc pre koronavírus vystúpiť s ďalšou prednáškou.

Tematicky sa držal supravodivosti, teda oblasti, v ktorej sa vypracoval na vysoko uznávaného výskumníka. Ak jeho poslucháči hľadali o svojom prednášajúcom informácie na webe, tak našli napríklad, že publikoval v prestížnom časopise *Nature* – v roku 2006 článok o dosiahnutí (objavení) supravodivosti v bórom dopovanom kremíku (E. Bustarret, C. Marcenat, P. Achatz, J. Kačmarčík, F. Lévy, A. Huxley, L. Ortéga, E. Bourgeois, X. Blaise, D. Débarre, J. Boulmer: *Superconductivity in doped cubic silicon*), druhýkrát vlni článok o vysokoteplotnej supravodivosti (B. Michon, C. Girod, S. Badoux, J. Kačmarčík, Q. Ma, M. Dragomir, H. A. Dabkowska, B. D. Gaulin, J.-S. Zhou, S.

Pyon, T. Takayama, H. Takagi, S. Verret, N. Doiron-Leyraud, C. Marcenat, L. Taillefer, T. Klein: *Thermodynamic signatures of quantum criticality in cuprate superconductors*). V roku 2006 ho ocenili titulom Vedec roka SR v kategórii Za výsledky v programoch EÚ 2006, v roku 2015 získal spolu s Mgr. Pavlom Szabóom, CSc.,

a prof. RNDr. Petrom Samuelym, DrSc., prémiu Literárneho fondu za výnimočný vedecký ohlas na jedno dielo v kategórii prírodné a lekárske vedy...

Novinka v osobných údajoch

Vedec-fyzik J. Kačmarčík je už niekoľko rokov stálym a obľúbeným hosťom aj v Dennom divadelnom tábore v Košiciach, ktorý organizuje A. Vargová. Tá sa popri svojej hereckej práci venuje aj edukačnej činnosti detí, je autorkou interaktívneho programu *Nová scénička*. Aj keď sa počas dvoch desiatok rokov hereckej praxe naučila množstvo scenárov, slovo supravodivosť sa v nich nevyskytovalo. „Užívam si tieto prezentácie ako malé dieťa. Jožko hovorí o svojej práci s obrovským zánietením, zložité zákonitosti fyziky vie vysvetliť zrozumiteľným jazykom. Raz sa stalo, že potreboval pri prezentácii deťom tlmočiť do maďarčiny. Mal poruke iba mňa, a tak som dostala jednu z najťažších rolí. Priznávam, vysvetľovala som rukami-nohami, z čoho mali deti skvelú zábavu. Odvtedy som sa čo-to o supravodivosti naučila. Čo človek neurobí z lásky,“ smeje sa.

Žiaci škôl s vyučovacím jazykom slovenským u našich južných susedov sa môžu tešiť na ďalšie prednášky vedca z Košíc. Ich rodičia zase na herecké umenie A. Vargovej, ktorá od 23. mája pridáva k svojmu známemu menu aj priezvisko Kačmarčík.